

VỀ PHƯƠNG PHÁP TIẾP CẬN TRONG GIÁO DỤC MÔI TRƯỜNG

TS. NGUYỄN THỊ THẤN

Khoa Giáo dục tiểu học - Trường Đại học sư phạm Hà Nội

"*Giáo dục môi trường (GDMT)*" (Environmental education) ngày nay được sử dụng rộng rãi trong các nước nói tiếng Anh và được dịch sang nhiều thứ tiếng khác trên thế giới. Wheeler (1985) và Abe (1992) cho rằng thuật ngữ GDMT lần đầu tiên được xuất hiện trong các tài liệu về giáo dục (GD) trên thế giới vào năm 1948. Abe cho biết thuật ngữ GDMT lần đầu tiên được Tomas Pritchard sử dụng tại đại hội thành lập Hiệp hội quốc tế "*Bảo vệ tự nhiên và tái nguyên thiên nhiên*" (IUCN). Wheeler (1985) lại khẳng định thuật ngữ trên lần đầu tiên để cập trong cuốn sách của hai anh em người MI là Paul Goodman và Perceval Goodman. Wheeler còn cho rằng lý luận về GDMT được nhà GD học - nhà Sinh vật học Patrick Goddes người Scotland đề ra từ cuối thế kỉ XIX. Vậy phương pháp tiếp cận về GDMT là gì? Bản chất của các phương pháp đó?

1. Ba cách tiếp cận trong GDMT

Trong các tài liệu về GDMT trên thế giới ta thường gặp các thuật ngữ: "*Giáo dục về môi trường (GD về MT)*" (Education about the environment); "*Giáo dục qua môi trường (GD qua MT)*" (Education in the environment); "*Giáo dục vì môi trường (GD vì MT)*" (Education for the environment). Ở nước ta các thuật ngữ này không còn là mới, mỗi cụm thuật ngữ trên được gọi là một cách tiếp cận (approach) hay một phương pháp học tập GDMT.

1) *GD về MT*: là lĩnh vực GD có liên quan đến việc cung cấp những kiến thức bao gồm cả những kĩ năng cần thiết để lĩnh hội những kiến thức đó (Lucas, 1980). Theo Tilbury (1995) thì đây là việc phát triển nhận thức, trí thức, hiểu biết về sự tác động qua lại giữa con người và MT, là cách tiếp cận thông tin khi MT trở thành chủ đề hoặc đề tài học tập.

2) *GD vì MT*: là lĩnh vực GD coi việc cải thiện chất lượng MT như một mục tiêu thực tế của GD (Lucas, 1980). Theo Tilbury (1995) thì đây là sự hướng tới việc hình thành hệ thống giá trị, tinh thần trách nhiệm cũng như những kĩ năng và hành động để bảo vệ MT. Nếu GD về MT chủ yếu liên quan đến các môn học tự nhiên, thì GD vì MT lại có liên quan nhiều hơn đến các môn xã hội, nghệ thuật....

3) *GD trong MT (hoặc qua MT)*: là cách tiếp cận coi trọng kinh nghiệm trực tiếp, sự tiếp xúc trực tiếp với MT của HS. Đó chính là việc áp dụng các hình thức và phương pháp dạy học trong MT. Theo Tilbury (1995) thì GD trong MT thích hợp với cách dạy học lấy hoạt động của HS làm trung tâm, hoặc học tập dựa vào hoạt động, là hình thức học tập bên ngoài thiên nhiên, bằng việc khích lệ sự phát triển của cá nhân thông qua việc tiếp xúc với MT để hình thành nhận thức, sự quan tâm cũng như tinh thần trách nhiệm của người học đối với MT.

2. Quan điểm của Ichikawa về chất lượng GDMT

Ichikawa (1981) cho rằng GDMT là một lĩnh vực GD mới được xuất hiện trong vài chục năm trở lại đây. Bởi cảnh để xuất hiện lĩnh vực GD này là do cuộc Cách mạng MT (The Environmental Revolution) trong những năm 70 của thế kỉ XX. Cuộc cách mạng MT này là sự kiện quan trọng đối đầu với cuộc cách mạng công nghiệp trong lịch sử nhân loại từ trước đến nay. Vấn đề phá hoại MT thiên nhiên và sự suy giảm MT sống đã không còn là vấn đề của một địa phương mà là vấn đề quan trọng có liên quan đến sự sinh tồn của toàn thể nhân loại. Để đối phó với vấn đề MT như vậy thì GD cần phải hình thành ở người học những nhận thức và hành động theo phương thức mới với MT.

Khi bản luận về 3 cách tiếp cận trong GDMT, Ichikawa (1981) khẳng định *GD trong MT* hay *GD về MT* đã tồn tại từ trước khi GDMT xuất hiện, song các cách tiếp cận này chỉ nhằm mục đích là nâng cao chất lượng của GD, chưa quan tâm đến việc *bảo tồn tự nhiên, bảo vệ MT*. Khi đối chiếu với chất lượng của GD hay chất lượng của MT thì tác giả khẳng định rằng các cách tiếp cận đó mới chỉ là việc học tập trong MT vì GD, hay chỉ là việc GD có sử dụng đến MT. Ở đây MT được sử dụng như một phương pháp để đạt tới một mục đích GD. Theo Ichikawa, GDMT không phải là một phương tiện để đạt tới mục đích GD Sự nhận biết (Awareness) mà nó phải có mục đích riêng của nó. Việc học tập trong MT từ trước đến nay chỉ là việc học tập dựa vào kinh nghiệm trực tiếp trong MT, sử dụng MT như phương tiện học tập để đạt được những mục đích GD, còn GDMT hiện nay phải là cách tiếp cận khoa học đối với các vấn đề MT, với việc bảo tồn thiên nhiên. Tóm lại, Ichikawa cho rằng GD trong MT và GD về MT là những lĩnh

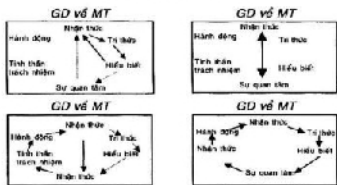
vụ GD có sử dụng đến MT và với mục đích cuối cùng là nhằm nâng cao chất lượng của GD. Những cách tiếp cận này đã được thực hiện trong GD trên thế giới từ trước khi GDMT ra đời. Còn GDMT là lĩnh vực GD phải hướng tới nâng cao chất lượng của MT hay đó chính là GD vì MT.

3. Mối quan hệ giữa các mục tiêu trong GDMT

Tại các hội thảo của Liên hợp quốc về GDMT tại Belgrade (1975) và Tbilisi (1977) của các nước thành viên tham gia đã đề ra các mục tiêu GDMT gồm: 1) Sự nhận biết (Awareness); 2) Kiến thức (Knowledge); 3) Thái độ (Attitude); 4) Kỹ năng (Skills); 5) Tham gia (Participation). Nếu đối chiếu với 5 mục tiêu GDMT của Liên hợp quốc trên đây thì GD về MT có thể tiến tới thực hiện các mục tiêu: nhận biết và tri thức. GD trong MT do coi trọng các kinh nghiệm trực tiếp của HS nên có thể hình thành ở HS tình cảm, sự quan tâm đến MT và các kỹ năng bảo vệ MT. Còn GD vì MT hình thành mục tiêu thái độ và sự tham gia vì MT.

Tilbury (1995) đã nghiên cứu và so sánh sự khác nhau giữa 3 cách tiếp cận này, dựa theo các mục tiêu: nhận thức; tri thức; hiểu biết; quan tâm; tình thần trách nhiệm; hành động và chỉ ra tính tất yếu của việc kết hợp hài hoà cả 3 cách tiếp cận trong GDMT (xem sơ đồ)

Sơ đồ: Sự khác nhau giữa ba cách tiếp cận GDMT (Tilbury, 1995)

Như vậy, mỗi cách tiếp cận được đề cập ở trên chỉ có thể thực hiện những nhiệm vụ hay mục tiêu nhất định trong GDMT. Vì vậy, GDMT cần phải bao gồm cả 3 cách tiếp cận thì mới đạt được đầy đủ các mục tiêu GD. Nói cách khác, GDMT không chỉ đơn giản là các cách tiếp cận GD về MT và GD trong MT để nhằm nâng cao chất lượng của GD mà còn cần bao gồm cả cách tiếp cận GD vì MT hay GD nhằm nâng cao chất lượng MT. Cụ thể hơn, GDMT không chỉ là GD trong MT và GD về MT và cũng không phải chỉ là GD vì MT như Ichikawa đã quan niệm. Theo Wheeler cho biết Patrick Geddes là người đầu tiên đã đề cập và liên kết các khái niệm: "chất lượng của môi trường" (Quality of Environment) và "chất lượng của giáo

dục" (Quality of Education), ông cho rằng, GD phải hướng tới việc cải thiện, nâng cao chất lượng của MT. Ngược lại, MT cũng phải được huy động để nâng cao chất lượng của GD. Ngày nay, các nhà nghiên cứu về GDMT trên thế giới đang tìm cách khai thác vai trò của MT như một địa điểm GD, đồng thời để GD phục vụ tốt cho việc cải thiện, nâng cao chất lượng MT. Nói cách khác các nhà khoa học về GDMT chính là những người đang kế tiếp tư tưởng tiên phong mà Geddes đã để xuống từ cuối thế kỉ XIX. Patrick Geddes được coi là người sáng lập ra lý luận GDMT, ông cho rằng trong GD, điều quan trọng là ba chữ H (Head (đầu), Heart (trái tim), Hands (tay), nghĩa là GDMT phải tác động vào khối óc, trái tim, cánh tay của người học. Tác động vào khối óc để hình thành những hiểu biết, nhận thức về MT, tác động vào trái tim để hình thành những xúc cảm, tình cảm với MT và cuối cùng là hoạt động cụ thể để hình thành những kỹ năng và hành động trực tiếp nhằm nâng cao chất lượng MT. Đây chính là lý do của tính tất yếu phải kết hợp hài hoà cả ba cách tiếp cận trong GDMT. □

Tài liệu tham khảo

1. Abe D. "Nhiệm vụ giáo dục môi trường" (Sách hướng dẫn về giáo dục môi trường cho giáo viên tiểu học) Hiệp hội UNESCO Nhật bản, Tokyo 1992.
2. Ichikawa và các tác giả khác. "Giáo dục trong nhà trường và giáo dục môi trường - Xem xét từ góc độ xây dựng chương trình". Viện Phát triển Giáo dục, Tokyo 1981.
3. Lucas A.M. The role of science education on Education for the environment. *Journal of environmental education*, Vol. 12, N2, p33-37. (1980)
4. Quán triệt tinh thần giáo dục kỹ thuật tổng hợp, hướng nghiệp dân số và bảo vệ môi trường vào sách cải cách giáo dục. NXB Giáo dục, H.1985.
5. Tilbury D. Environmental education for sustainability: defining the new focus of environmental education in the 1990s. *Environmental Education Research*, Vol. 1,N.2. (1995)
6. Wheeler K. Internationals environmental education: A historical perspective. *Environmental Education and Information*, Vol.4, No.2, 144-160. (1985)